

Результат виконання Стратегії вбачається у запровадженні системного підходу до виконання завдань та забезпечення узгодженості дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері прав і свобод людини, створенні в Україні ефективного (доступного, зрозумілого, передбачуваного) механізму реалізації та захисту прав і свобод людини. [3].

Отже, феномен справедливості як визначального чинника забезпечення прав людини і громадянина обумовлено тим, що справедливість є особливою соціальною цінністю, провідним орієнтиром організації суспільних відносин, критерієм соціального захисту населення, мірою і способом втілення ідеалу на практиці та інструментом забезпечення соціально-економічних прав людини і громадянина.

Список використаних джерел

1. Житник О. Поняття справедливості в сучасних наукових дослідженнях // Житник О. О. *Філософські та методологічні проблеми права*, № 1, 2014. – с. 58–67.

2. Мозоль Н. І. Роль соціальної справедливості у забезпеченні соціально-економічних прав людини і громадянина в Українській державі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / Мозоль Наталія Іванівна ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. - К., 2009. – 16 с.

3. Національна стратегія у сфері прав людини : Указ Президента України від 25 серпня 2015 року N 501/2015. [Електронний ресурс]. URL: https://ips.ligazakon.net/document/U501_15?an=11.

4. Теорія держави і права : навч. посіб. / [А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков та ін.] ; за заг. ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копейчикова. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 368 с.

*МОСКАЛЬ Ростислав Миколайович,
аспірант кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ, суддя
Львівського окружного адміністративного
суду*

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ВИМОГ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Дотримання прав людини є одним з істотних елементів, притаманних двом концепціям – англо-американській «верховенства права» (Rule of Law) і континентальній «правової держави» (Rechtsstaat), – щодо яких на європейському рівні досягнуто консенсусу [1, п. 41]. У доповіді Венеційської комісії «Верховенство права» (далі – Доповідь 2011 р.) наголошено, що дотримання верховенства права і дотримання прав людини не обов'язково є синонімами, проте великою мірою обидві концепції збігаються між собою, а

чисельна низка прав, закріплених у таких документах, як Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) також мають стосунок до верховенства права — явно виражено чи обумовлено [1, п. 59].

Доповідь «Верховенство права», за визначенням одного з її співавторів, є документом радше прикладної, ніж теоретичної орієнтації, що мала на меті, зокрема, розробити операційне визначення та контрольний перелік питань, що можуть мати практичне застосування, в основному в контексті діяльності Ради Європи, а також у національних державах, особливо в так званих «нових» демократіях з їх спадщиною у вигляді соціалістичної доктрини [2].

У 2016 р. Венеційською комісією ухвалено суттєво доопрацьований Контрольний перелік питань щодо верховенства права (англ. Rule of Law Check List), який в опублікованому українською мовою перекладі авторства С. Головатого отримав назву «Мірило правовладдя» [3].

Якщо в Доповіді 2011 р. розкриття змісту верховенства права здійснене через його істотні елементи, то в «Мірилі правовладдя» 2016 р. щодо кожного елемента наведено переліки питань, які у свою чергу дозволяють виділити вимоги, яким повинні відповідати правовий режим чи правова система, щоб держава вважалася такою, що в ній діє верховенство права. Водночас, на відміну від Доповіді 2011 р, у якій «дотримання прав людини» виділено як окремий елемент верховенства права, в «Мірилі правовладдя» немає окремого блоку питань, присвячених конкретно цьому елементу. Проте в «Мірилі правовладдя» наголошується на взаємопов'язаності прав людини і верховенства права: Не забезпечуючи доступу до людських прав, правовладдя лишатиметься всього-на-всього порожньою формою, позбавленою змісту. І навпаки – захист і просування людських прав досяжні лише завдяки повазі до правовладдя: міцний режим правовладдя є першорядним для захисту людських прав. Окрім того, правовладдя й деякі з людських прав (як-то: на справедливе судочинство або свобода вираження) частково перекривають одне одного. Виходячи з того, що правовладдя може бути повністю здійснене в умовах захищеності людських прав, мірило спеціально стосуватиметься питання людських прав лише тоді, коли їх пов'язано з конкретними проявами правовладдя [3, п. 31].

Як слушно зауважив М. Козюбра, права людини та верховенство права є нероздільними, це явища однієї сутності. Саме тому спрямованість діяльності органів влади та їхніх посадових осіб на забезпечення фундаментальних, невідчужуваних прав людини розглядається сучасною правовою теорією і судовою практикою, зокрема Європейським судом з прав людини та конституційними судами багатьох європейських країн, як безпосередній прояв реалізації верховенства права. По суті, аналогічна позиція знайшла відображення у ст. 3 Конституції України, що не тільки не виключає, а навпаки, передбачає інтерпретацію верховенства права через його складові елементи. Адже саме вони спрямовані в кінцевому підсумку на забезпечення прав людини [4, с. 69].

Коли ведемо мову про дотримання прав людини, йдеться не лише про можливість «займатися повсякденними справами без страху бути вбитими чи пограбованими», як це окреслив Ф. Фукуяма [5, с. 274], але й про фактори, які суттєво впливають на якість життя, наприклад, доступність чистої питної води.

Зауважимо, що у 2010 р. Генеральна асамблея ООН прийняла резолюцію, дебати щодо якої тривали понад 15 років, що закріплює право людини на чисту питну воду і санітарію, в якій підкреслюється важливе значення, яке має чиста питна вода «для повноцінного життя і повного здійснення всіх прав людини» [6]. Представники наукової спільноти зазвичай не надають істотної уваги цьому аспекту. Доступ до чистої води, як правило, цінується вже тоді, коли його немає, а коли він є, то всі сприймають його як належне і не помічають.

Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) розглянуто кілька справ щодо України, в яких заявники скаржилися на негативний вплив на їх права за ст. 8 Конвенції, яка гарантує, серед іншого, право на повагу до приватного життя і житла. Скарги стосувалися, серед іншого, і відсутності доступу до чистої питної води. Наприклад, у справі «Дубецька та інші проти України» твердження заявників стосувалися погіршення їх здоров'я через забруднення води, повітря та ґрунту токсичними речовинами, концентрація яких перевищує граничні норми, через промислове забруднення, яке спричиняли два державні підприємства – вугледобувна шахта «Візейська» та Червоноградська вуглезбагачувальна фабрика, а також погіршення якості життя з огляду на шкоду, завдану будинкам просіданням ґрунтів, і постійними труднощами в доступі до чистої води, що негативно впливало на щоденне життя заявників та на стосунки між членами родини [7, пп. 109 – 110]. У справі «Дземюк проти України» заявник стверджував, що облаштування селищною радою та подальше тривале використання кладовища безпосередньо поруч його будинку зробило його житло фактично непридатним для проживання. Заявник доводив, що він не міг використовувати ані свою земельну ділянку для садівництва, ані криницю на своїй ділянці – для питної води через побоювання отруїтися. Заявник також доводив, що спокій його та його родини постійно порушувався похоронами, які проводилися біля його будинку [8, п. 76].

Рішення ЄСПЛ у вищенаведених справах яскраво ілюструють зв'язок прав людини і верховенства права в конкретних життєвих ситуаціях. Так, у рішенні у справі «Дземюк проти України» ЄСПЛ зазначив, що національне законодавство з охорони здоров'я прямо забороняє розміщення кладовища занадто близько до житлових будинків і джерел води, а 38 метрів від будинку заявника не можна вважати незначною невідповідністю, а радше – серйозним порушенням національних норм [8, п. 83]. Враховуючи, що в селі Татарів немає централізованого водопостачання і мешканці села використовують власні криниці, а високий рівень E. coli, виявлений у питній воді з криниці заявника, був набагато вищим за допустимий рівень, ЄСПЛ визнав, що підтвердилася наявність загроз для довкілля, зокрема, серйозного забруднення води, на які наражався заявник [8, п. 83]. За таких обставин Суд дійшов висновку, що облаштування та використання кладовища так близько від будинку заявника разом з наступним впливом на довкілля та «якість життя» заявника досягло мінімального рівня, що вимагається ст. 8 Конвенції, та становило втручання у право заявника на повагу до його житла та приватного й сімейного життя [8, п. 84]. Оцінивши дотримання вимоги законності втручання за ст. 8 Конвенції (вимога дотримання положень національного законодавства), Суд зазначив, що

розміщення та використання кладовища були незаконними в багатьох аспектах: екологічні норми було порушено; висновки органів влади у сфері охорони довкілля було проігноровано; рішення суду, які набрали законної сили і підлягали виконанню, не виконувалися, і не було вжито заходів у зв'язку із зумовленими забрудненням води загрозами здоров'ю та довкіллю та дійшов висновку, що втручання у право заявника на повагу до його житла та приватного і сімейного життя не було здійснено «згідно із законом» у розумінні ст. 8 Конвенції [8, п. 91 – 92].

Слід зауважити, що ЄСПЛ офіційно визнав наявність позитивних обов'язків держави в кількох ділянках, поєднавши, серед інших, ст. 8 ЄКЛП із верховенством права. При цьому Суд наголосив, що принципи, які застосовуються до оцінки відповідальності держави за ст. 8 Конвенції в екологічних справах, загалом схожі незалежно від того, чи розглядається справа з точки зору прямого втручання в гарантовані права чи позитивного обов'язку регулювати приватну діяльність [7, п. 140]. Отже, принцип верховенства права створює додаткові обов'язки держави – забезпечувати, щоб особи, на яких поширюється її юрисдикція, мали доступ до дієвих юридичних засобів, аби посилити захист своїх людських прав, зокрема за ситуацій, коли такі права зазнають порушення з боку суб'єктів приватного сектору [3, п. 36].

Список використаних джерел

1. Верховенство права. Доповідь: Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія). Страсбург, 4 квітня 2011 р. Доповідь № 512/2009. CDL-AD(2011)003rev. Ориг. англ. *Право України*. 2011. № 10. С. 168–184.
2. Туорі К. Спільне у сутності верховенства права і правової держави. *Філософія права і загальна теорія права*. 2013. № 1. С. 24–28. <https://doi.org/10.21564/2227-7153.2013.1.183088>
3. Мірило правовладдя. Коментар. Глосарій: Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія). Страсбург, 18 березня 2016 р. Дослідження № 711/2013. CDL-AD(2016)007. Ориг. англ. Неофіційний переклад.
4. Козюбра М. І. Верховенство права, права людини і місцеве самоврядування: проблеми взаємозв'язків. Статті учасників науково-практичної конференції «Верховенство права та місцеве самоврядування в Україні», підготовлені на основі доповідей і виступів на конференції. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12549/Koziubra_Verkhovens tvo_prava.pdf
5. Фукуяма Ф. Витоки політичного порядку. Від прадавніх часів до Французької революції / Пер. з англ. Р. Корнута. Київ : Наш формат, 2018.
6. ООН прийняла резолюцію, що закріплює право людини на чисту воду. Корреспондент.net. 29 липня 2010 р. URL: <https://ua.korrespondent.net/tech/1101428-oon-prijnyala-rezolyuciyu-shcho-zakriplyue-pravo-lyudini-na-chistu-vodu>
7. Дубецька та інші проти України»: рішення Європейського суду з прав

людини від 10 лютого 2011 р., заява № 30499/03. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_689#Text

8. Дземюк проти України: рішення Європейського суду з прав людини від 4 вересня 2014 р., заява № 42488/02. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a51#Text

***НАЗАРЕНКО Ольга Анатоліївна,**
старший викладач кафедри теорії держави та
права Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ДЕФОРМАЦІЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ ПОДОЛАННЯ (ДО СТОРІЧНОГО ЮВІЛЕЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ)

Завжди потрібно пам'ятати про те, що особливе значення для гармонійного розвитку особистості має рівень її виховання. Саме з ним кожна людина повинна розпочинати свій власний життєвий шлях, який їй потрібно пройти гідно та справедливо по відношенню не лише до себе, але й до всього оточуючого навколо суспільства. Так, у передбачений життям для освіти час, настає момент, коли на зустріч з нами приходять люди, які допомагають нам знайти самих себе не просто в професії, а у власному покликанні. Отримати відповіді з багатьох професійних питань за допомогою навчання, нам допомагають у закладах вищої освіти, які готують нас до самостійності прийняття рішень та здійснення вчинків, а також відповідальності за них. Яскравим прикладом відданої праці присвяченої вихованню високого рівня правосвідомості майбутнього покоління можна з гордістю назвати Національну академію внутрішніх справ. Цей славетний навчальний заклад знаходячись на порозі свого сторічного ювілею продовжує і надалі вкладати свою силу, наснагу, кропітку працю у формування та виховання високої правосвідомості своїх випускників. В контексті чого варто зазначити, що протягом всього історичного періоду його існування активну працю, зокрема у сфері науково-педагогічної діяльності завжди здійснювали представники загальноакадемічних кафедр. Зокрема, однією з таких є кафедра теорії держави та права.

Слід відмітити, що їм'я у різні часи прославляли такі відомі наукові діячі, як: В. В. Копейчиков, О. Ф. Гранін, О. М. Карпов, С. Л. Лисенков, С. М. Легуша, О. Г. Мурашин та багато інших, які своєю натхненною працею та любов'ю до своєї професії сприяли правовому вихованню своїх підопічних. Завжди намагались встановити гармонійний зв'язок зі своїми учнями, передати їм власні знання та вміння, а також запобігти найменшим зародкам в майбутньому у їх свідомості такого явища, як деформація правосвідомості. Адже, прагнення наших відомих вчених завжди були спрямовані на розвиток юридичної науки, удосконалення правового мислення та правової культури, просвітництва своїх учнів. Саме тому, досить прикро, що на сьогоднішній день питання деформації